

Ivan Hudec

Verte-neverte, údaje neklamú (Slovenské kuriozity)

Bachove korene

Celý svet pozná slávneho nemeckého hudobného skladateľa Johanna Sebastiana Bacha, no málokto vie, že Bach má korene v Bratislave. Jeho prastarý otec tu vlastnil dunajský mlyn. Prišli však ťažké časy, územie Slovenska ohrozovali Turci, a tak sa pradedo slávneho hudobného skladateľa v strachu pred tureckou hrozbou rozhodol vysťahovať aj s rodinou do Bavorska.

Pred Wrightovcami bol Bahýľ

Orville Wright vzlietol prvý raz na stroji s benzínovým motorom 17. 12. 1903 v Severnej Karolíne (Kitty Hawk). Vzniesol sa 60 cm nad zem a po 40 metroch sa zrútil. Pokus ešte zopár ráz zopakoval, zakaždým preletel dlhšiu vzdialenosť, čo stačilo na to, aby sa bratia Wrightovci zapísali do histórie ako prví ľudia, ktorí vzlietli so strojom ťažším ako vzduch.

Je však veľmi pravdepodobné – a svet to, žiaľ, nezaznamenal –, že svetové prvenstvo v lete na stroji ťažšom ako vzduch patrí jednému z prvých slovenských priekopníkov letectva JÁNOVI BAHÝĽOVI.

Stavebný dôstojník J. Bahýľ pracoval na balóne so vzdušnou turbínou i na vrtuľníku už predtým, ako roku 1895 prišiel do Bratislavy. Tu (na Medenej ulici) sa spojil s výrobcom kočov Antonom Marschallom a pokračoval v pokusoch – najskôr s vrtuľníkom na šliapací pohon, neskôr vybaveným ľahkým spaľovacím motorom. Dňa 30. 5. 1897 pred vojenskou komisiou vzlietol do výšky 3 m, o čom pohotovo informovali čitateľov miestne noviny Pressburger Zeitung. Dodnes sa zachovala snímka vrtuľníka na dvore Marschallovej továrne. Je teda očividné, že Ján Bahýľ sa ako prvý na svete vzniesol do vzduchu na stroji ťažšom ako vzduch, veď americkí bratia Wrightovci leteli na stroji s benzínovým motorom až o šesť rokov neskôr!

Dodajme už len, že Ján Bahýľ 4. 8. 1905 v Bratislave na vylepšenom vrtuľní-

ku vo výške 4m preletel vzdialenosť 1 500 metrov! Svoj vynález si dal aj patentovať pod číslom 3 392. Dokazuje to dokumentácia k jeho stroju, nájdená roku 1977.

Beethoven na Slovensku

Svetoznámy geniálny hudobný skladateľ Ludwig van Beethoven sa pri návšteve Bratislavy roku 1796 zblížil s rodinou Keglevičovcov (Keglevich) a blízke kontakty udržiaval aj s rodinou Brunšvikovcov (Brunswick). Dokonca prijal ponuku na návštevu ich kaštieľa v Dolnej Krupej. Dolná Krupá bola pre skladateľa oázou pokoja – pobudol v kaštieli niekoľkokrát. Tu skomponoval aj slávnu skladbu *Sonáta mesačného svitu*.

Dnes kaštieľ slúži Slovenskému hudobnému fondu. V osemdesiatych rokoch tu bola vybudovaná hudobná expozícia nadväzujúca na tradíciu pobytov Ludwiga van Beethovena. Špecializovaná inštalácia, zameraná na Beethovenove vzťahy k Slovensku, je plánovaná do Beethovenovho domčeka, ktorý sa nachádza v areáli kaštieľa.

Kelemantia – Dievčenský hrad

Rimania mali svoje stanoviská na Slovensku v Laugariciu (Trenčín), Gerulate (Rusovce), kde sa predpokladajú vojenské tábory, ale zostali po nich pamiatky aj v Bratislave-Dúbravke (vidiecka vila s kúpeľňou), Strážach, Stupave, Páci, Zohore, Kostolnej pri Dunaji, Vysokej pri Morave, Boldogu a inde.

Na skok od Komárna je obec Iža a v jej chotárnej časti iba 6 km od Komárna, takmer priamo na ľavom brehu mohutného Dunaja, leží niekdajší rímsky tábor KELEMANTIA – DIEVČENSKÝ HRAD. Kastel na Dievčenskom hrade je štvorec s rozlohou 175 x 175 m. V tejto rímskej vojenskej pevnosti sa v priebehu takmer tristo rokov (1. – 4. storočie) vystriedalo niekoľko tisíc bojovníkov a veliteľov. Od Dievčenského hradu smerom na juh sa rozprestierala rímska provincia Panónia, neskoršie sídlo slovenského kniežaťa Pribinu (po odchode z Nitry) a jeho syna kniežaťa Kocela (dnes v Maďarsku). Naproti Dievčenskému hradu, na pravom brehu Dunaja, bol rímsky vojenský tábor Brigetio (dnes Szőny v Maďarsku).

Dievčenský hrad bol akousi predsunutou hranicou rímskeho impéria. Pod názvom Kelemantia je tento kastel zapísaný aj na mapách starovekého historika Klaudia Ptolemaia (žil v Alexandrii v 2. storočí). Dievčenský hrad bol teda významným oporným bodom európskej civilizácie. Predpokladá sa, že neďaleko tejto lokality viedla aj známa staroveká Jantárová cesta.

Najstarší Slováci

Podľa záznamov v historických matrikách prvenstvo v dlhovekosti na území Slovenska doteraz patrí Petrovi Čartnovi z Valašskej Belej. Narodil sa roku 1539 (teda v 16. storočí) a zomrel roku 1724 (teda v 18. storočí). Dožil sa celkom 185 rokov! Tento unikátny prípad dlhovekosti by bol bezpochyby upadol do zabudnutia, nebyť všímavého farára z Valašskej Belej, ktorý o tom informoval vrchnosť. Podľa záznamov vraj dal Petra Čartnu pred smrťou portrétovať podmaršál gróf Wallis.

O druhé a tretie miesto v dlhovekosti na Slovensku sa delí Ján Rovina (170 rokov) a jeho žena Sára (164 rokov). Títo manželia sú zároveň rekordéri v dĺžke spoločne prežitého života na Slovensku (a možno aj v Európe). Žili v manželstve 147 rokov – teda bezmála pol druhého storočia! Portrét týchto manželov-vytrvalcov si môžeme pozrieť v múzeu na Krásnej Hôrke v okrese Rožňava.

V peletóne dlhovekosti na Slovensku nasleduje Ján Drúzgala z Veľkého Rovného, ktorý sa dožil 120 rokov (1652 – 1772). Záznam o ňom nájdeme aj v obecnej kronike.

Kniežací dvorec v Ducovom

Ducové pri Kostolci leží asi 5 km od Piešťan. Obec sa stala známou iba pred pár rokmi, keď tu archeológovia identifikovali STAROSLOVENSKÝ VELMOŽSKÝ DVOREC pochádzajúci z polovice 9. storočia (hoci lokalitu rámcovo zameral, opísal a charakterizoval ako hradisko s dobrou strategickou polohou a opevnením nestor slovenských archeológov Štefan Janšák už roku 1930).

Systematický výskum ukázal, že dvorec mal atribúty skutočného feudálneho sídla, správnu i vojenskú funkciu a reprezentoval aj feudalizačné a christianizačné snahy vedúcej vrstvy staroslovenskej spoločnosti, ktorá tam žila.

Kniežací dvorec mal lichobežníkový tvar a jeho opevnenie tvorila mohutná palisáda. Vo východnej časti areálu dvorca boli identifikované dve zrubové štvoruholníkové stavby. Našli sa aj zvyšky cirkevnej stavby – rotundy s kruhovou loďou a podkovovitou apsidou. Dĺžka kostola dosahovala takmer 12 m a jeho vnútorný priemer bol 7,3 m. Ducovskú rotundu pôvodne zdobili mnohofarebné fresky a je doteraz najlepšie zachovaným odkrytým kostolom z čias Pribinu či Svätopluka.

Pri rotunde odkryli staroslovenské hroby. Nálezy z nich dokazujú význam postavenia pochovaných. V mužských hroboch prevládali súčasti bojovníckej výzbroje a v najhonosnejšom z nich sa okrem keramiky našli dve ostrohy zdo-

bené strieborným tautovaním – rastlinným ornamentom. Je pravdepodobné, že tento hrob patril poprednému veľmožovi – vladykovi. U žien to boli najmä honosné strieborné a zlaté šperky, predovšetkým rozličné varianty hrozienkových náušnic a náušnic so stĺpikom s granulovou výzdobou.

Gánovská lebka a dýka

V travertínovej kope v Gánovciach pri Poprade našli roku 1926 výliatok lebky neandertálskeho človeka s pred 120 000 rokov, ktorý tu pravdepodobne zahynul na otravu oxidom uhličitým pri teplých minerálnych prameňoch. Lebečnú dutinu mu vyplnila travertínová hmota, čím vznikol unikátny výliatok. Originál tohto vzácneho nálezku je dnes v pražskom Národnom múzeu. Kópia sa nachádza v Podtatranskom múzeu v Poprade.

V prastarej drevenej studni, zapustenej do minerálneho žriedla na vrchole travertínovej kopy, našli archeológovia aj rukoväť dýky, ktorá je najstarším známym železným predmetom v strednej Európe.

Najstaršia hračka

V staršej bronzovej dobe (asi 1600 pred Kristom) boli na našom území veľké sídla ľudu otomanskej kultúry, ktorý dosiahol vysokú úroveň remeselnej výroby a udržiaval čulý obchod s civilizáciou Stredomoria.

Najviac poznatkov o tejto kultúre dosiaľ poskytlo archeologické nálezisko na Hradnom vrchu v Nižnej Myšli neďaleko Košíc (datované do obdobia 1570 – 1500 pred Kristom). Vysokú úroveň remeselnej výroby potvrdzuje dekoratívna keramika, ktorá bola na džbánikoch a amforách ozdobená kanelúrami a hrotitými výčnelkami lemovanými špirálami. Našlo sa tu aj množstvo kostenných výrobkov, bronzové zbrane zdobené mykénskou ornamentikou, niekoľko sošiek, ba aj soška býka a kamenné kadluby na odlievanie bronzových predmetov.

Unikátnym nálezom je zdobený model malého vozíka, bezpochyby hračky! Našiel sa v jednom detskom hrobe spolu s ďalšími predmetmi. Tento nález je unikát! V strednej Európe nemá z tohto obdobia rovnocennú paralelu. Hračka spolu s ďalšími nálezmi z Nižnej Myšle je súčasťou expozície Východoslovenského múzea v Košiciach.

Lietajúci mních Cyprián

Ak vás zaujíma letectvo a budete sa chcieť o ňom niečo dozvedieť, v mnohých knihách sa dočítate, že éru bezmotorového lietania začal muž menom Jean-Marie Le Bris (1817 – 1872).

Na Slovensku však žil človek, ktorý sa o niečo podobné pokúšal už sto rokov pred odvážnym Francúzom. Bol to mních páter Cyprián, ktorý žil a pôsobil v Červenom Kláštore a popri mníšskych povinnostiach zbieral rastliny, študoval ich, liečil nimi ľudí a navyše sa venoval – lietaniu.

Mních Cyprián (1724 – 1775) postavil klzák a z vrchu Tri koruny sa na svojom vetroni či predchodcovi rogala spúšťal ponad riekou Dunajec. Za tento smelý priekopnícky čin sa však odmeny nedočkal. Naopak, cirkevná vrchnosť podala naňho žalobu za bosoráctvo. Lietať mu zakázali a „prvé bezmotorové lietadlo na svete“ dali v kláštornej záhrade spáliť.

Nobelovec z Bratislavy

Naše hlavné mesto Bratislava sa môže popýšiť nejedným slávnym rodákom. Medzi nich patrí i laureát Nobelovej ceny fyzik Filip Eduard Lenard (1862 Bratislava – 1947 Messelhausen, Nemecko). Nobelovu cenu dostal za práce o katódových lúčoch.

Nuž a keď už hovoríme o Nobelovej cene, nezabudnime spomenúť, že zo Slovenska pochádza aj ďalší nobelovec – profesor Daniel Carleton Gajdušek, ktorého rodičia sa vysťahovali zo Skalice za prvej republiky. Nobelovu cenu dostal za objav tzv. pomalých vírusov a za likvidáciu choroby nazwanej usmieľavá smrť.

Naši prví svätci

Popri veľkej úcte a autorite spolupatrónov Európy sv. Cyrila a sv. Metoda sa trochu do úzadia dostali dvaja najstarší svätci Slovenska, pustovníci na Zobore a Skalke, svätý Andrej-Svorad vyznávač a svätý Benedikt mučeník. Obaja sú v pravom zmysle slova nielen najstaršími slovenskými svätcami, ale aj najstaršími svätcami vyhlásenými v Uhorskom kráľovstve (ešte pred sv. Imrichom a sv. Štefanom!). Legenda o ich asketickom živote, ktorú okolo roku 1064 napísal päťkostolský biskup Maurus (pôvodom Slovak z Nitry), je zároveň najstaršou uhorskou legendou.

Svorad bol pôvodom zo severného Slovenska a okolo roku 1000 prišiel na Skalku pri Trenčíne. Za opáta Filipa vstúpil do benediktínskeho rádu v zoborskem kláštore pri Nitre a prijal rehoľné meno Andrej. Žil ako pustovník v jaskyni neďaleko zoborského kláštora. Legenda uvádza, že zomrel okolo roku 1010, ale bolo to určite neskôr.

Benedikt – pôvodným menom Stojislav – pochádzal z okolia Trenčína a bol takisto mníchom v zoborskom kláštore. Stal sa Svoradovým žiakom a druhom. Po jeho smrti býval Benedikt ešte niekoľko rokov v jaskyni a podľa vzoru svoj-

ho učiteľa viedol prísny život. Prepadli ho zbojníci, okradli ho a hodili do Váhu. Ľudia dlho hľadali jeho telo. Až po roku naň upozornila orlica sediaca na brehu Váhu. Keď telo vytiahli z vody, bolo zachované, akoby zomrel len nedávno. Benediktovo telo pochovali v kostole sv. Emeráma mučeníka v Nitre, kde už ležali ostatky jeho učiteľa Andreja-Svorada († 1030?).

Obaja svätci sú diecéznymi svätcami a spolupatrónmi Nitrianskeho biskupstva. Ich sviatok v cirkevnom kalendári je 17. júl, keď sa každoročne na ich počesť koná púť. Zaujímavé je aj to, že sviatok pripadá na deň, v ktorom bola roku 1992 SNR vyhlásená Deklarácia o zvrchovanosti SR ako najvýznamnejší novodobý akt predchádzajúci vzniku Slovenskej republiky.

Leonardo da Vinci nebol prvý...

Profesor bratislavskej univerzity Regiomontanus roku 1467 pred Academiou Istropolitanou za účasti množstva Bratislavčanov predvádzal svoj vynález, mechanického ťažohavacieho orla. Orol zamával krídlami, preletel štyristo metrov a vrátil sa nazad. Tento lietajúci stroj predviedol Regiomontanus cisárovi v Norimbergu a veľký úspech zožal aj vo Viedni. Značí to, že Regiomontanus má svetové prvenstvo v lietaní.

Leonardo da Vinci, ktorého považujeme za jedného z prvých, čo sa vážne zaoberali myšlienkou lietať, a aj ju podložili výpočtami, náčrtmi a modelmi, svoje myšlienky o lietaní publikoval až o sedem rokov neskôr!

Veľká matka zo Zámečka

Pri archeologickom výskume Zámečka pri Nitrianskom Hrádku, ktorý archeológovia pre jeho bohaté kultúrne horizonty nazvali aj SLOVENSKÁ TRÓJA, sa našlo niekoľko nálezov, ktoré môžeme smelo označiť za svetové unikáty. Je to napríklad soška sediacej ženy z vypálenej hliny, ktorú tu začiatkom päťdesiatych rokov objavil študent Vendelín Laca. Tá soška patrí medzi vzácne paleoplastiky Európy. Odborníci ju pomenovali MAGNA MATER – VEĽKÁ MATKA. Jej vek určili na 4400 rokov! Soška patrí medzi vyhľadávané exponáty kultúrneho sveta. Bola vyobrazená na slovenskej dvojkorunovej minci a jej odliatky sú rozšírené po celej Európe.

Najstarší chlieb

Najstarším chlebom, ktorý z územia našej vlasti poznáme, je približne 23-centimetrový bochník vysoký necelých 7 centimetrov. Archeológovia ho vykopali roku 1986 pri výskume Devína. Vzácny chlebič pochádza z rímskeho obdobia našich dejín.

Aj Banič mal predchodcu

Štefan Banič – vynálezca padáka – mal na Slovensku predchodcu. Bol to bratislavský profesor Faustus Verančić (Vrančić, v časoch Benátskej republiky Veranzio) – jeden z najväčších Chorvátov všetkých čias,¹ ktorý podľa nákresov Leonarda da Vinciho skonštruoval padákový mechanizmus a za účasti väčšiny mešťanov s ním roku 1603 zoskočil z veže Dómu sv. Martina v Bratislave.

Poznámka

- ¹ * 1551, Šibenik – † 17. január 1617, Benátky; renesančný učenec; jeho otec Michael Veranzio bol básnik, strýko Antonio Veranzio (Antun Vrančić, 1504 – 1573) bol ostrihorský arcibiskup. Už ako dieťa ho poslali do Benátok na štúdiá. Študoval aj na univerzite v Padove, kde absolvoval prednášky z mechaniky a fyziky, ale takisto z práva. Od roku 1579 pôsobil na dvore Rudolfa II. v Prahe, kde zastával funkciu cisárskeho tajomníka pre Uhorsko a Transylvániu. Cisár Rudolf podporoval vedy, a tak mal Vrančić možnosť úzkych kontaktov s Johannesom Keplerom či s Tychom de Brahe. Po manželkinej smrti Prahu opustil a presťahoval sa do Bratislavy. Roku 1609 sa vrátil do Benátok a vstúpil do rehoľného rádu barnabitov. V ústraní kláštora sa venoval vede, študoval spisy Leonarda da Vinciho – z tých čias pochádza jeho spis *Machinae Novae*, ktorý vydal ako chýrny polyglot súčasne v latinčine, taliančine, francúzštine, španielčine a nemčine (v Benátkach, 1615/1616).